

RECENZE A REFERÁTY

Józef Kostrzewski: Kultura lużycka na Pomorzu. Poznańskie towarzystwo przyjacioł nauk, prace komisji archeologicznej, tom III, Poznań 1958, str. 435 s 207 obr. v textu + III tab. a 4 mapy.

K řadě syntetických děl vynikajícího polského prehistorika J. Kostrzewského přibyla minulého roku nová znamenitá práce, dovršující a uzavírající tematický okruh, autorem po léta soustavně zpracovávaný, okruh otázek spojených s lužickou kulturou v Polsku. Tentokrát zvolil autor za předmět své práce pouze dílčí partii, periferní, pomořskou oblast lužické kultury, aby problémy s ní spojené mohl tím důkladněji rozpracovat. Nepřináší nové zásadní pohledy (celkové pojetí práce je v mezích dřívějších konkluzí, které krystalisovaly již od dvacátých let tohoto století), řeší však problematiku pomořských lužických skupin komplexně, shrnujícím způsobem. Při tom ráz práce je často polemický, zaměřený proti nacionalistickým snahám staré německé prehistorie a tím se stává nová Kostrzewského kniha i v současné době vysoce aktuální.

Kniha *Kultura lużycka na Pomorzu* má dvě hlavní části: první — vlastní pojednání a druhou — soupisovou část. Obě mají svou specifickou vysokou vědeckou hodnotu.

V první části probírá autor v chronologickém sledu uzavřený a utříděný soubor otázek (keramika, kovový inventář, pohřební ritus, sídliště, depoty, etnická příslušnost) vztahujících se k danému tematu. Při tom oblast Pomoří je geograficky vymezena z jihu řekou Notečí a zemí chełmskou. Výjimečně je bráno v potaz i území po levém břehu dolní Odry, tedy území spadající již do státního svazku NDR. Již od II. per. doby bronzové zdůrazňuje autor rozdílnost mezi částí západopomořskou (Pomoří nadodranské) a východopomořskou (Pomoří nadvislanské). Tyto rozdílnosti, charakterisované vedle jiných specifík především různými konexemi v hmotné kultuře, v prvním případě styky s Velkopolskem a Slezskem, ve druhém případě styky s Malopolskem a Mazovskem, vrcholí konečně v rané době železné, kdy dochází ve východní části k osobitému vývoji. Tato kulturní diferenciacce se pak odráží i v rozvržení práce.

J. Kostrzewski na základě důkladného rozboru především keramického materiálu dokazuje kulturní a tudíž i etnickou příbuznost pomořské oblasti s centrálními oblastmi lužickými. Již ve II. per. je Pomoří nepochybně spjato s předlužickou kulturou jižnějších krajů, jak uznávají i němečtí autoři. Ani ve III. per. nelze počítat s přítomností germánského obyvatelstva na západním Pomoří (jak soudili La Baume, Kersten, Eggers); podobně nutno rozhodně odmítnouti teorie o přítomnosti baltského lidu ve východním Pomoří v té době, neboť všechny uváděné důkazy, ať jazykovědné či archeologické, jsou falešné. Podobně jako v následující IV. a V. per. je i nyní zejména keramika určujícím činitelem kulturní příslušnosti Pomoří. Keramika má typicky lužické formy (výzdoba vypnulin, okřínky s výzdobou šrafovaných trojúhelníků, zoomorfní či závěsné nádoby atd.); některé lokální tvary jsou pochopitelně dány místním vývojem a jistou izolací celé oblasti. Podobně většina bronzových předmětů je lužického typu, jsou tu ovšem i četné severské bronzы, přinesené sem obchodem. Konečně se objevují bronzové importy až z dalekého jihu. Rovněž pohřební ritus je lužický, převažující plochá pohřebiště se žárovými hroby, často s kamenným obložením. Existence mohyly není ani v centrálních lužických oblastech neznámým zjevem a tudíž nepřekvapí ani na Pomoří. Odmítnouti nutno interpretaci pohřbů pod mohylami jakožto germánského zvyku (Eggers).

Autor spíše nadhazuje sociální výklad těchto tzv. knížecích hrobů, jak bývají označovány v německé literatuře. Ač společnost lužického lidu žije dlouho v poměrné majetkové i sociální jednotě, mohou mohylové pohřby podle Kostrzewského (str. 108) skrývat osoby výše společensky situované. To by svědčilo o pozvolném rozkladu rodového zřízení lužického lidu. Pohřební ritus v žádném případě neopravňuje k závěru o germánské okupaci Pomorí již v mladších a nejmladších fázích bronzové doby. Také všechny zachytitelné zjevy společenské (stav sídlišť, nedostatek depotů, hrazených sídlišť) nenapovídají ničeho o nebezpečí germánského vpádu do Pomorí. Ostatně ani sami němečtí autoři nejsou jednotni ani v datování germánské expanse do této země, ani v názorech o východišti této germánské expanse. To samo je nejlepším potvrzením Kostrzewského podrobných archeologických dokladů o přínaléžitosti polského Pomorí k velké oblasti lužické kultury průběhem II.—V. per. doby bronzové.

Již v V. per. se však projevuje lokální kulturní diferenciaci mezi oblastí nadodranskou a nadvislanskou, která vrcholí v období HC, kdy ve východní části Pomorí — mezi Vislou a Parsetou, Baltem a Notečí — se vytváří samostatná kultura pomořská. Zatím na západ odtud, jakož i jižně v zemi chełmské, se vyvíjí dále vlastní kultura lužická.

Na záp. Pomorí se nyní v HC objevují prvá hradiska, budovaná asi proti náporům Germánů ze západu. Avšak lid lužický sedí v této oblasti pevně a trvale, jak opět ukazuje lužická keramika (např. tak typické lužické tvary jako závěsná nádobka s pokličkou, zoomorfni nádoba aj.), vykazující na jedné straně příbuznost s hořickým typem (göritzer Typus) lužické kultury z oblasti stř. Odry a dol. Varty, na druhé zasahující místy svými vlivy až do jižního Švédska. Opět není oprávněný názor, že lužický lid přišel teprve nyní, v HC, z jihu do této nadodranské oblasti Pomorí, osazené dosud Germány.

Poměry v oblasti vých. Pomorí v rané železné době se zabýval J. Kostrzewski již dlouhou řadu let v četných drobnějších i souborných pracích. Záhy došel k názoru, že pomořská kultura se vyvinula přímo z místní lužické kultury v HC. Období vzniku pomořské kultury nazývá nově — proti střední a mladší fázi — fází wielowiejskou. Rozbor keramiky wielowiejské fáze ukazuje na blízkou, ba genetickou souvislost s lužickou kulturou. Také pohřební ritus pomořské kultury ukazuje v nejstarší fázi na místní lužické rituální obyčeje a teprve postupně vospívá k typické formě „rodinného“ skřínkového hrobu. Je tedy jistě oprávněný soud J. Kostrzewského o genetické příbuznosti pomořské kultury s kulturou lužickou; tento závěr pak hraje — jak je známo — v autorově koncepci dalšího vývoje lužické kultury v Polsku vysoce významnou roli.

Prokázání existence lužického lidu na Pomorí po celou dobu mladobronzovou a ranou dobu železnou má jistě velký význam historicko-politický. I když neklademe beze zbytku rovnítko mezi lid lužický a lid praslovanský (jak to činí důsledně J. Kostrzewský), má Kostrzewským nově pádně prokazovaná skutečnost význam především v negaci přítomnosti germánské lidstva na Pomorí před dobou laténskou. Vždyť prokazovaná germánskost této oblasti sama sebou sankcionovala německému imperialismu právo na území mezi Odrou a Vislou. Dovedeno do důsledků má tedy nové dílo Kostrzewského význam i v tom, že se stává morální posilou v současné době v boji proti snahám po revisi mírové hranice Odra-Nisa.

Po rozboru archeologických dokladů přítomnosti lužické kultury na Pomorí pokouší se autor o hospodářsko-společenský rozbor této kultury. Tato část by si snad zasloužila značně hlubšího historického pohledu, i když současné archeologické prameny jistě nedovolují podat hospodářsko-společenské závěry způsobem vyčerpávajícím. Na zakončení práce, v partii o úpadku lužické kultury na Pomorí, nastiňuje autor jen velmi stručně osudy lužické kultury v době laténské; zatím co na západě přichází germánská okupace ze západu, doložená na východ až po Regu, na východě nabývá velké životní síly kultura pomořská, jejíž přežitky lze spatřovati ještě v posledním století př. n. l.

Druhá část knihy je soupisová. Autor uvádí téměř na 700 lokalit lužické kultury na Pomohí, s udáním okresu, v abecedním pořadí. Vlastní popis nálezového materiálu je pochopitelně pro velké množství — jen stručný. Vždy však jsou uvedeny nejdůležitější údaje a všechna dostupná literatura (podle autorova konstatování na str. 7), většinou je uvedeno i museum, v němž je příslušný materiál uložen. Soupisová část je doplněna 68 seznamy důležitých archeologických předmětů (str. 346—362), které spolu s vysvětlivkami k obrázkům a mapkám (str. 363—380) podávají neobyčejně přehledný obraz o stavu nálezů i podklad k jejich dalšímu (i statistickému) využití. Připojen je i mnohastránkový seznam použité literatury.

Uvedená fakta jen podporují závěr, který si i nezavěšený čtenář může učinit, že totiž nová kniha J. Kostrzewského je pracována s velkou důkladností, zasvěcenou znalostí věci a na základě dokonalého zvládnutí pramenného materiálu. Obsáhlé německé resumé (str. 392—426) činí dílo přístupné i neslovanskému vědeckému fóru, kde se jistě setká s velkým ohlasem.

Vladimír Podborský

I. I. Ljapuškina: Gorodišče Novotroickoje. O kulture vostočnych slavjan v period složenija Kijevskogo gosudarstva. Moskva—Leningrad, Izd. AN SSSR, 1958, MIA SSSR No 74, 235 stran, 116 obr. v textu, 93 tab.

Práce seznamuje čtenáře vyčerpávajícím způsobem s výsledky výzkumu slovanského hradiště u Novotroicka, ležícího na levém přítoku Dněpru, Psjolu. Autorova zásluha spočívá nejen v tom, že dokázal prozkoumat celou plochu památníku v neobvykle krátkém termínu tři let (1952—1954), ale především v tom, že výsledky velmi rychle a důkladně zpracoval a dal k dispozici odborné veřejnosti. Novotroické hradiště je prvním, na celé ploše systematicky prozkoumaným sídlišťem romensko-borševské kultury (8.—10. stol.), která není charakteristická jen pro levý břeh Dněpru, jak se dříve soudilo, ale pro celou Ukrajinu a svou náplní i geografickým rozložením navazuje na staroslovanské památky ze sousedních západních zemí. Poněvadž na prokopaném sídlišti bylajen romensko-borševská vrstva, byla výzkumem získána poprvé jasná představa o hmotné náplni této kultury. Na rozdíl od starších sovětských prací tohoto druhu podává autor nejdřív vyčerpávající rozbor nálezového materiálu a popis objevených objektů, na jehož základě dochází k velmi strážlivým, věcným a tudíž přesvědčivým závěrům.

První kapitola je věnována historii výzkumu a vnějšímu popisu hradiště, chráněného jen sráznými svahy ostrohu, na němž bylo vybudováno. — Následuje obsáhlá hlava s rozбором nálezů a popisem pozůstatků obytných i hospodářských staveb a hrobů. Uvážíme-li, že hradiště bylo dobyto nepřitelem, vyloupeno a spáleno, překvapuje velké množství nalezených železných předmětů (2 sošníky, 2 srpy, 3 kosy, 3 motyčky, masivní sekera, 3 tesly (klučovnice ?), 2 nože na vyřezávání dřeva, 19 šipek, zlomek meče, kolem 20 nožů, 3 rybářské háčky a několik drobnějších věcí). Tato skutečnost by odporovala these K. Černohorského a některých sovětských autorů (V. I. Dovženok) o vzácném výskytu železných nástrojů u řadového slovanského obyvatelstva v raném středověku (Pam. arch. 48, 1957, str. 541—545). — Zlatnické výrobky byly kromě několika roztroušených náušnic a náramků (na čtyřech místech jich bylo nalezeno větší množství) zastoupeny dvěma depóty, z nichž jeden obsahoval arabské mince (ražby od r. 711—712 do r. 818—819). — Velmi podrobně se autor zabývá rozбором keramiky. Dělí ji na čtyři skupiny: hrncovité nádoby (4 typy), misky, pekáče (skovorodki — menší kulaté a větší čtverhranné) a džbánkovicé tvary (jen několik kusů). Romensko-borševská keramika z Novotroicka vykazuje proti soudobé slovanské keramice z jiných oblastí některé zvláštnosti jak v tvarech, tak i ve vyzdobě a materiálu. Tak např. nádoby s vysokým válcovitým okrajem (čtvrty typ hrncovitých), jejichž spojení s polskými tvary s válcovitým hrdlem (str. 39) je poněkud násilné ze dvou důvodů. Především jde v Polsku o vyspělou hradištní keramiku vyráběnou na hrnčířském kruhu v době poměrně pozdní, zatím co novo-